

POESIA

Fernando Pessoa, *Poemes de Fernando Pessoa; Poemes d'Alberto Caeiro; Poemes d'Álvaro de Campos; Odes de Ricardo Reis*. Edició bilingüe; traducció de Joaquim Sala-Sanahuja. Quaderns Crema. Barcelona, 2002.

Un comentari habitual, i susceptible de ser tingut en consideració, quan es parla de Fernando Pessoa (1888-1935), consisteix a dir que el poeta portuguès, més que l'autor de la seva obra, va ser el creador de tota una literatura. *Pessoa* en portuguès significa *persona*, i *persona* en llatí volia dir *personatge*, *màscara*. Potser no és del tot casual que Pessoa fragmentés la seva figura literària en diversos *heterònims*, cadascun d'ells amb una veu i una personalitat

**Quaderns
Crema ens
presenta
una antologia
dels poemes
de Pessoa**

pròpies. Quaderns Crema ara ens presenta, en traducció de Joaquim Sala-Sanahuja, una antologia dels poemes que Fernando Pessoa va signar amb el seu nom, amb el d'Alberto Caeiro, Álvaro de Campos o Ricardo Reis. A cada heterònim se li dedica un volum separat: al capdavant, cadascun d'ells té una un caràcter prou marcat que justifica la seva existència més enllà del simple *divertimento* literari.

Per comprendre el sentit d'aquesta fragmentació, tan interessants com els poemes que s'apleguen en cadascun dels volums resulten els textos que els serveixen de pròleg. Són cartes o comentaris crítics –evidentment ficticis– en què els diversos heterònims (i fins i tot el Fernando Pessoa ortònim, pare de tots ells) comenten l'obra dels seus companys. És un complex joc de miralls i de relacions que ens permet conèixer tant la personalitat de qui parla com la d'aquell sobre qui es parla: un fenomen que ha fet possible que els heterònims de Pessoa continuessin produint literatura després de la mort del seu creador (així el Saramago de *L'any de la mort de Ricardo Reis* o el Tabucchi d'*Els tres últims dies de Fernando Pessoa*). Quan en una d'aquestes cartes, Pessoa afirma "he posat en Caeiro tota la meua capacitat de despersonalització, he posat en Ricardo Reis tota la meua disciplina mental vestida amb la música que li és pròpia, he posat en Álvaro de Campos tota l'emoció que no

dono ni a mi mateix ni a la vida", ens està donant una pista no només per comprendre la poesia d'aquests tres heterònims sinó la del quart, que seria el mateix Fernando Pessoa.

La poesia d'Alberto Caeiro és la d'un poeta pagès que reflexiona constantment sobre allò que l'envolta. És en certa manera, un pensador materialista, o –si ho volem– un filòsof antifilosòfic, per qui "les coses no tenen significació, tenen existència". Caeiro sempre s'estima més afirmar que interpretar; viu en harmonia amb la natura, en un grau que constitueix una veritable provocació per a l'home modern: "Mai no he tingut cap desig que no pogués accomplir, perquè mai no he estat engegat". Caeiro escriu en vers lliure, deixant-se endur pel ritme que li imposa la seva mateixa respiració, i aprèn a mirar les coses com si les veïés per primera vegada. La seva poesia ens sorprèn per l'autoconsciència de les seves actituds, per la reflexió constant sobre el que hauria pogut ser una simple descripció externa del

paisatge natural. L'obra de Caeiro deixarà una influència palpable en la de Ricardo Reis i també, en un sentit divers, en la d'Álvaro de Campos, i suposa, des d'una

perspectiva absolutament moderna, la restitució del paganisme clàssic: "He estat pagà com el sol i l'aigua / d'una religió universal que sols els homes ignoren".

En l'altre extrem, la poesia d'Álvaro de Campos –el poeta enginyer– es deixa endur per la palpació del món modern. Hi destaquen les composicions llargues, com *Oda triomfal* i *Pas de les Hores*. El poeta, en vers lliure o versicle a la manera de Walt Whitman, amolla la seva alenada en un repertori inacabable d'invocacions (sovint apòstrofs retòrics introduïts per "Oh"), exclamacions i enumeracions. Hi ha una fascinació futurista per les innovacions industrials i un gust per l'onomatopeia i els jocs fonètics, i tanmateix, en alguns moments, el poeta comparteix amb Caeiro la capacitat de mirar les coses amb frescor, d'apreciar la vida des de l'afirmació del present: "Si ara tragués el cap per les mateixes finestres, no trauria el cap per les mateixes finestres. / Aquell temps passà com el fum d'un vapor a alta mar..."

L'obra de Ricardo Reis, en canvi, és la d'un tradicionalista en el millor sentit de la paraula –és a dir: aquell qui entén que la millor manera de donar continuïtat a la

tradicció és la d'assumir el passat per tal de continuar innovant–. Reis afirma que "al poema més petit d'un poeta hi ha d'haver alguna cosa que indiqui que Homer ha existit". Es tracta d'un poeta més culte i refinat que Alberto Caeiro: també menys intuïtiu i espontani. Sabem que Reis era metge de professió, que en els seus versos no acaba d'amagar la seva homosexualitat. Reis escriu en estructures clàssiques i hi abunden les referències mitològiques; el seu caràcter respon a un paganisme integrador, un epicureisme melangiós que s'emmiralla en Horaci. Llegits en català, els seus poemes podrien ser ben bé els d'un deixeble tardà de l'Escola Mallorquina.

Finalment, el volum dedicat als poemes que Fernando Pessoa signà amb el seu nom, ens permet d'intuir fins a quin punt el poeta portuguès era present en l'obra dels seus altres

heterònims. Hi ha una gran varietat formal i estilística –potser més que en cap *alter ego* seu– que en el fons deixa entreveure el seu parentesc amb Reis, De Campos i Caeiro. Hi ha versos que denoten l'interès de l'autor per l'ocultisme. Hi ha, sobretot, alguns poemes genials, que fan palesa la vàlua de l'heterònim Fernando Pessoa per si sol; versos com els del poema que obre el volum, *Hora absurda*, o aquests tan coneguts d'*Autopsicografia*: "El poeta és fingidor. / Fingeix tan completament / que fins fingeix que és dolor / el dolor que de bo sent".

Les versions de Joaquim Sala-Sanahuja són aproximacions extremament calculades –després d'anys de dedicació i estudi de l'obra del poeta– a l'original portuguès. De vegades, potser inevitablement, la voluntat per preservar-ne la forma va en detriment de la fluïdesa del text o d'algun matis de sentit de l'original: però en tot cas, l'antòleg i traductor ha tingut l'honestedat d'explicar el seu criteri en les notes que acompanyen els volums. Amb el seu ajut, i gràcies a aquesta esplèndida edició bilingüe, es fa molt més assequible la tasca d'intentar llegir Pessoa com millor es pot llegir: en portuguès.

Tota una literatura

MELCION MATEU

El poeta portuguès Fernando Pessoa vist pel pintor Julio Pomar

SÓC UN GUARDIÀ DE RAMATS

**El ramat són els meus pensaments
i els meus pensaments són tots sensacions.
Penso amb els ulls i l'oïda
i amb les mans i amb els peus
i amb el nas i amb la boca.**

**Pensar una flor és veure-la i flairar-la
i menjar un fruit és saber-ne el sentit.**

**Per això, quan un dia xafogós
em sento trist de tant de gaudir-lo
i m'ajec ben llarg en l'herba
i acluco els ulls ardents,
em sento tot el cos ajagut en la realitat,
sé la veritat i sóc feliç.**

*Un poema d'Alberto Caeiro,
un dels heterònims de Pessoa*